

Васил Гюзелев (София, България)

СТОЙНОСТНО ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ ИСТОРИЯТА НА ВИЗАНТИЯ И БАЛКАНИТЕ ПРЕЗ XIV В.

Радивос Радић. *Време Јована V Палеолога (1332—1391)*. Београд, 1993. 551 с.

Най-дълго царувалият византийски василевс Йоан V Палеолог (1341—1391) отдавна заслужаваше да бъде почетен с обстоен монографичен труд. Неотдавна публикуваната книга на младия византист Р. Радич, от една страна, запълва сериозна празнота в досегашните дирения върху „византийския XIV век“, а от друга, представлява обобщение на огромния масив от извори и изследвания по отделни въпроси.

Рецензираната книга представя в най-добра светлина един от представителите на „Белградската византоложка школа“. Радивос Радич се е постарал на фона на събитията в Европа и на Балканския полуостров да представи интересната личност на византийския император и чрез неговата дейност да обясни хода на историята в Европейския югоизток. Той е показал отлично и детайлно познаване на публикуваните извори (извън вниманието му са главно документи от архивите във Венеция и Генуа, които не са публикувани или само частично са използвани); проявил е добросъвестност и критично отношение спрямо досегашните изследвания. Чрез успешно анализиране на изворите е успял да коригира редица досегашни гледища върху хронологията на отделни събития и при характеристиката на някои личности. В заключението на своя труд той произнася отрицателна присъда за цялостната дейност на византийския император: „Йоан V Палеолог не е бил в състояние да отговори на големите задачи, които е поставила пред него историята“ (с. 464). Това се вижда от многостранната му дейност, в която като червена нишка се открояват големите му усилия преди всичко да запази престола на ви-

зантийските василевси за династията на Палеолозите.

Високата оценка, която трябва да бъде дадена на труда на Р. Радич не означава, че той е лишен от пропуски, слабости и грешки, някои от които ще бъдат посочени от мен по-долу и целят обогатяването ѝ от извороведческа гледна точка и някои корекции.

Така например на с. 71, 72 не е идентифицирана крепостта Вукелон в Източна Тракия, а тя се намира край днешното с. Маточина, Свиленградско; вместо посоченото старо издание на пътеписа на Лудолф фон Зюдхайм (с. 87, бел. 59) би могло да се използва по-новото критично издание¹; на с. 101 не е ясно в пределите на коя държава през 1340 г. са се намирали градовете на дунавската делта, срещу които селджукският емир Умир-бег извършил нападение с флота през 1340 г. Сред посочените многобройни изследвания върху живота и дейността на Григорий Синаит (с. 105—106, бел. 141—147) липсват съдържателните работи на П. Сирку, В. Сл. Киселков, Н. Кочев и др. Във връзка с организираната през 1343 г. от папа Климент VI (1342—1352) кръстоносен поход срещу Смирненския емират (с. 148) не е отбелязано интересното сведение в поемата на Енвери (XV в.), в което между другото се споменава, че папата се опитвал да привлече към коалицията си също албанците, византийците и бълга-

¹ Sudheim von L. Reise ins Heilige Land. Nach der Hamburger Handschrift hrsg. von Ivar von Stapelmohr. Lund, Kopenhagen, 1937.

рите². В порядък на разглеждане на българо-византийските отношения през 1351 г. не са използвани интересните сведения в Българската анонимна хроника от началото на XV в.³ На с. 205—208 сведенията за участието на Византия и Българското царство в генуезко-венецианската война за Пролитите (1348—1355) не са използвани цялостно, а пък и последствията от тази война за историята на Балканския полуостров не са изяснени правилно. Последната българо-византийска война през 1364 г. е представена на с. 264—265 главно въз основа на краткото сведение за нея у Йоан Кантакузин⁴. Причините за нейното внезапно избухване не са изяснени.

За пътуването на Йоан V Палеолог с кораб по Дунава през зимата на 1365—1366 г. (с. 305) не е използвано съвременното му свидетелство в „Поема във възхвала на Йоан Палеолог“ от Йоан Катакалон, написана между 1367—1369 г.⁵ Неговото пребиваване във Видин през октомври—декември 1366 г. (с. 319) може да бъде допълнено със сведения за някои унгарски грамоти за итинерара на унгарския крал Лайош I Велики (1342—1382) и особено с трактата на католическия викарар на Босна Бартоломей от Алверна⁶. Цитирането на Савойската хроника на с. 322, бел. 84, е изцяло погрешно. На с. 330, бел. 108, е написано съкращението BZ в. макар това едва ли е по вина на автора. Статията за превземането на Одрин от турците (с. 342, бел. 157) погрешно е приписана на П. Ников (1884—1938); както се сочи на с. 376, тя е на Ал. Бурмов (1911—1965). Българският цар Иван Шишман е царувал не до 1393, а до 1395 г., когато е бил убит в Никопол от

турците⁷. На с. 378 с оглед на изясняване на основната политическа линия на император Йоан V Палеолог значително по-детайлно е трябвало да бъде изяснено създаването на черноморския апанаж Загора с център Месемерия (дн. Несебър) подир 1367 г. и да се уточнят събитията, свързани с управлението на неговия притесител — сина на императора деспот Михаил Палеолог. Обилната литература върху еничарите на с. 398, бел. 31, може да бъде допълнена с монографията на Цв. Георгиева⁸, а сведенията на с. 399 с едно от най-добрите изследвания в последно време за митрополита на Киев и Литва българина Киприан (1375—1406), това на Н. Дончева-Панайотова⁹.

Съществен пропуск в рецензираната книга е фактът, че не са разгледани отношенията между византийския император Йоан V Палеолог и бъдещия български патриарх Евтимий Търновски (1375—1394). Според сведенията, съдържащи се в похвалното слово, посветено на последния от Григорий Цамблак (†1420), през 1370 г. намиращият се в Света гора Евтимий поради своята отрицателна позиция спрямо опитите на византийския император да сключи уния с католическата църква бил заточен от него на остров Лемнос, ала твърде скоро (вероятно през септември 1371 г.) бил опростен и от мястото на заточението си се отправил по всяка вероятност по море през Цариград и Несебър към Търново¹⁰.

Монографията на Р. Радич е изключително ценен принос както към историята на Византия, така и на Балканския полуостров през втората половина на XIV в. Тя съдържа съществени приноси и за историята на Българското царство.

² Вж. Le Destan d'Umur pacha (Düsturname — i-Enveri). Texte, traduction et notes per I. Mélikoff-Sayar. Paris, 1954, p. 110.

³ Тютюнджиев, И. Българската хроника от XV век. Велико Търново, 1992, с. 80.

⁴ Cantacuzenus, Ioannes. Historiarum Cibi IV II. Bonnae, 1837, 362—363.

⁵ Mingé, J. P. Patrologiae cursus completus. Series Graeca. T. 158. par. 3, 155—222.

⁶ Lasić, D. Fr. Bartholomaei de Alverna, vicarii Bosnae 1367—1407, quedam

scripta hucusque inedita. — Archivum Franciscanum historicum, 4, 1962, 66—67, 75.

⁷ Schreiner, P. Die byzantinischen Kleinchroniken, Bd. 1. Wien, 1975, No 91, p. 623; Bd. 2. Wien, 1977, p. 359.

⁸ Георгиева, Ц. Еничарите в българските земи. С. 1988.

⁹ Дончева-Панайотова, Н. Митрополит Киприан. Старобългарски и староруски книжовник. С., 1981, с. 399.

¹⁰ Русев, П., Ив. Гълъбов и др. Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблак. С., 1971, 152—157.